

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastaaajan taustaorganisaatio

Muu järjestö [Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK]

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Katso vastaus kohtaan 6, "parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta".

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Katso vastaus kohtaan 6, "parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta".

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesityksestä saa kokonaisuudessaan sen kuvan, että mikäli vamma on syntynyt lakiesityksessä usein toistuvan 65 ikävuoden jälkeen, ihmisellä ei olisi oikeutta vammaispalveluihin, vaan palvelut järjestettäisiin ns. vanhuspalvelulain tai sosiaalihuoltolain nojalla. Tulkinta on seurausta muun muassa siitä, että vammaispalvelulakia ei sovellettaisi niihin henkilöihin, joiden toimintakyvyn heikentyminen johtuu pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta. Edelleen esityksessä todetaan, että iäkkäiden henkilöiden mahdollisuudet saada yksilöllisten tarpeidensa mukaiset palvelut yleislainsäädännön perusteella edelleen paranevat, voidaan vammaispalveluiden soveltamisalaa rajata nykyistä tiukemmin.

Nyt eduskunnan käsittelyssä oleva ehdotettu vanhuspalvelulaki näyttäytyy kuitenkin tukipalveluiden osalta huomattavasti suppeampana kuin vammaispalvelulaki. Esitetty vanhuspalvelulaki ei sisällä ehdotettuun vammaispalvelulain 16 §:ään sisällöllisesti rinnastettavaa sääntelyä asumisturvallisuuden (ml. paloturvallisuus) varmistamiseksi, vaan turvallisuus vanhuspalvelulain kautta ymmärrettynä sisältää vain turva-auttamispalvelun. Vanhuspalvelulaki ei sisällä henkilökohtaisen avun palvelua, vaikka henkilökohtainen apu voi olla välttämätöntä asumisturvallisuuden varmistamiseksi, kun toimintakyky on rajoittunut.

Tässä valossa näyttäytyy selvältä, että vanhuspalvelulain palveluiden piirissä olevat ihmiset ovat heikommassa, eli siis eriarvoisessa asemassa kuin vammaispalvelujen piirissä olevat ihmiset. Myös lakiesityksessäkin tunnustetaan se seikka, että ikääntyneet ovat saaneet vammaispalveluja, koska muita palveluja ei ole ollut saatavilla tai heillä ei ole ollut niihin varaa. Tämä osaltaan tukee johtopäätelmää: Ikääntyneen väestön välttämättömät, muun muassa turvallisuuden varmistamiseksi tarvittut tukipalvelut, eivät aina ole järjestettävissä yksin vanhuspalvelulakia soveltaen.

Perustuslakivaliokunnan käytännön mukaan (PeVL 44/2010 vp s. 5–6) ikään perustuva sääntely on erityisen herkkää, ja on erityisen tärkeää huomioida syrjintäkielto. Ikärajojen asettaminen ei valiokunnan mukaan sinänsä ole perustuslain kannalta arveluttavaa, mutta sille pitää olla esitettävissä jokin perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä syy. Nähdäksemme esitys heikentää iäkkäiden vammaisten henkilöiden mahdollisuutta saada tarpeensa mukaisia arjen ja asumisen turvallisuuden varmistavia palveluita.

Lakiesitys voi tarkoittaa toimintakyvyltään rajoittuneiden henkilöiden palveluiden saatavuuden merkittävää laskua. Esitys iäkkäiden rajaamisesta pois vammaispalvelulain piiristä voisi aiheuttaa etenkin muisti- ja omaishoitoperheissä merkittävän turvallisuuden alentumisen. Samalla se voi aiheuttaa kotona asuvien iäkkäiden asumisen turvallisuuden, palo- ja poistumisturvallisuuden aiempaa voimakkaamman vaarantumisen.

Kotona asuvien sosiaalihuollon säännöllisiä palveluita saavien asumisen turvallisuus on jo nyt alemmalla tasolla kuin muissa hoivamuodoissa. Asumisen turvallisuuden aiempaa voimakkaampi vaarantuminen on erittäin todennäköistä, sillä vammaispalvelulaki on tarjonnut ikääntyneiden palveluita paremman asumisen turvallisuuden ja mahdollisuuden myös henkilön tarvitsemaan

turvatekniikkaan kuin vanhuspalvelulaki. Samalla se voi tuottaa lisäkuormitusta sekä omaishoitajille että sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Palveluiden ja huolen erot ovat todennettavissa tutkimuksessa:

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön ja Suomen lähi- ja perushoitajaliitto Superin yhteistyössä tekemän tutkimuksen (Ojala 2020) mukaan lähihoitajat olivat selvästi useammin huolissaan iäkkäiden ja muistisairaiden asiakkaidensa arjen ja asumisen turvallisuudesta kuin vammaisten asiakkaidensa turvallisuudesta. Kun iäkkäistä tai muistisairaista asiakkaistaan jatkuvasti tai päivittäin huolissaan oli lähes kolmasosa (30–33 %) kyselytutkimuksen vastaajista, vammaistyössä jatkuvaa tai päivittäistä huolta asiakkaidensa turvallisuudesta koki vain 14 prosenttia vastaajista (mt. 54). Huolta koki kaikista, lähes kaikista tai useista muistisairaista tai iäkkäistä asiakkaista lähes kolmasosa vastaajista (28–34 %), kun kaikista tai lähes kaikista tai useista vammaisista asiakkaistaan huolissaan oli 17 prosenttia vammaisten kanssa työskentelevistä vastaajista (mt. 67).

Vammaistyössä hoivahenkilöstöllä oli siten selvästi useammin ja parempi luottamus asiakkaiden arjen turvallisuuteen kuin iäkkäiden tai muistisairaiden asiakkaiden kanssa työskentelevillä. Lisäksi turvallisuus otetaan useammin huomioon vammaistyössä mutta myös muistisairaiden henkilöiden asumisessa kuin vanhuspalveluissa (mt. 122). Turvallisuuden huomioon ottaminen näyttäisi muistisairaiden henkilöiden osalta olevan vammaispalveluiden tasolla, mutta iäkkäiden osalta voisi vammaispalveluiden leikkaaminen heikentää nykytilannetta.

Vammaispalvelulain on koettu varmistavan palvelutarpeen mukaisen tuen. Jos toimintakyvyltään alentuneet henkilöt jäävät vain sosiaalihuolto- ja vanhuspalvelulain varaan, ei riittävää tukea eikä arjen ja asumisen turvallisuutta voida varmistaa. Tämä näkyy selkeästi voimakkaampana huolena.

Konkreettisena esimerkkinä vammaispalvelulain ja vanhuspalvelulain erosta voidaan ottaa kuulovammaiset ja paloturvallisuus. Paloturvallisuuden keskeisenä varmistajana on asunnoissa palovaroitin. Kuulovammainen ei välttämättä kuule riittävästi tai lainkaan tavanomaisen palovaroittimen ääntä. Sen vuoksi kuulovammaisille on kehitetty soveltuvia värinä- ja valotekniikkaan perustuvia varoittimia. Kuulovammaisilla on vammaispalvelulain perusteella ollut mahdollisuus saada tarvetta vastaava palovaroitin. Käytännössä ainakin heikoiten kuulevilla on tähän saakka kuulovamman perusteella ollut oikeus erityispalovaroittimeen. Mahdollisen lainmuutoksen jälkeen toimintakyvyn edellyttämän palovaroittimen hankinta voi jäädä asukkaan omalle vastuulle. Kyse on merkittävästä ihmisjoukosta: kuulon alenema on noin 750 000 henkilöllä (Kuntaliitto 2020). Kuulovammaisista merkittävä osa on iäkkäitä. Ongelma ei koske vain palovaroittimia, vaan myös asumisen turvallisuuteen liittyvää tekniikkaa, esimerkiksi liiketunnistimista ja -hälyttimistä liesivahteihin. Ongelma on sinällään tunnistettu ja tunnustettu turvallisuuden varmistamiseksi on laadittu tapaturmien ehkäisyn ohjelma (Korpilahti ym. 2020) ja sille toimeenpanosuunnitelma, jossa on mukana myös paloturvallisuus.

Turvatekniikan rahoituksen ongelma on tunnistettu ja sille on etsitty ratkaisuvaihtoehtoja (Ojala 2021), joista vammaispalvelulain mukaiset palvelut ovat olleet yksi merkittävä. Nyt tehty vammaispalvelulain muutosesitys iäkkäiden rajaamisesta vammaispalveluiden ulkopuolelle vaarantaa kansallisesti asetetut turvallisuustavoitteet.

Suunnitellussa muutoksessa on samalla kyse merkittävästä, mutta kyseenalaisesta kustannusten siirrosta vammaispalvelulain perusteella mitoitettavasta verorahoituksesta vammaiselle itselleen. Toisaalta samaan aikaan tiedetään, että merkittävä osa iäkkäistä elää hyvin niukalla toimeentulolla ja turvalaite jäisi hankkimatta tai se tulisi joka tapauksessa sosiaalihuollon kustannuksiksi. Konkreettinen säästö saataisiin vain niiden henkilöiden osalta, jotka pystyisivät itse rahoittamaan

laitteen - tai jättäisivät sen hankkimatta. Käytännössä tämä tarkoittaisi iäkkäiden eriarvoistumista sosioekonomisen tilanteen mukaan. Toimintakyvyn alenemisen ja sosioekonomisen tilanteen heikentävä vaikutus asumisen turvallisuuteen ja paloturvallisuuteen on jo aiemmin todettu (Kokki 2011, 51–61; Kokki 2014, 10; Salo 2018, 33–34; Haikonen & Kokki 2020).

Turvallisuusheikennyksiä ei voi pitää hyväksyttävänä tilanteessa, jossa pyritään iäkkäiden kotona asumisen edistämiseen, mutta samaan aikaan on jo todettu turvallisuusongelmia muun muassa vuokra-asumisessa. Myös kustannus-hyötyanalyyysien perusteella heikoimmassa asemassa oleville turvatekniikan järjestämistä pidetään tärkeänä. (Laine ym. 2021; Runefors & Frantzich 2017).

Vammaisuuden käsite on hyvin laaja ja rajanveto voi olla vaikeaa. Käsitteen rajanveto on jo aiemmin todettu esimerkiksi Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksella on todettu vammaisten henkilöiden osuuden olevan Suomessa eri lähteiden mukaan noin 7–29 prosenttia työikäisistä henkilöistä (Gissler & Sainio 2016). Erot johtuvat näkökulmaeroista ja arviointiasteikon eroista. Eroa voidaan kuvata esimerkiksi lainsäädännössä useaan kertaan mainittujen muistisairaiden määrää arvioimalla. Maassamme on noin 100 000 keskivaikeaa tai vaikeaa muistisairautta sairastavaa henkilöä ja noin 100 000 lievää muistisairautta sairastavaa henkilöä. Näiden lisäksi maassamme on noin 200 000 kognition häiriöistä kärsivää. Muistisairaiden määrä ja osuus väestöstä muuttuu siis merkittävästi sen mukaan, miten muistisairaus halutaan määritellä.

On ymmärrettävää, että iäkkäiden määrän kasvaessa ja tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa pyritään löytämään säästökohteista sieltä, mistä niitä on saatavissa. Vammaispalveluiden poistaminen iän perusteella ei saa kuitenkaan olla tällainen säästökohde. Iän perusteella tapahtuvaa rajausta ei voi pitää yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisena. Erityisen ongelmallisena voidaan pitää nyt HE:ssä esitettyä 65-vuoden ikää.

Vammaispalvelut ehdotetaan rajaamaan iän perusteella, jota on aiemmin pidetty työstä eläkkeelle jäämisen jonkinlaisena tavoiteikänä. Samaa aikaan pyritään kuitenkin aiempaa pidempiin työuriin ja korkeampaan eläkkeellesiirtymisikään. Lisäksi viime aikoina on kolmannella sektorilla havaittu ikääntyneen väestön merkittävä potentiaali osana vapaaehtoistoimintaa. Nyt esitetyn rajauksen perustella voisi ilman palveluja jäädä työssä tai vapaaehtoistehtävissä oleva 65-vuotta täyttävä henkilö, joka vammastaan huolimatta pystyisi vielä vammaispalveluiden tuella jatkamaan järjestötehtävissä. Siten esitetyllä ikärajausella voi olla negatiivisia vaikutuksia myös järjestöjen kykyyn edistää väestön hyvinvointia ja turvallisuutta.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

On tärkeää, että lain 16 §:n 2 momentin yksityiskohtaisissa perusteluissa täsmennetään tukipalveluihin sisältyvän asumisturvallisuutta tukevat muutostyöt ja paloturvallisuuden lisääminen. Sana "välttämätön" ei ole kuitenkaan välttämätön tässä kohdin lain tavoitteiden saavuttamisen kannalta, sillä on aina välttämätöntä varautua palon syttymiseen. Lisäksi perusteluihin tulisi lisätä tarkennus teknisistä laitteista 16 §:n 2 momenttiin:

Lisäksi kyseeseen tulisivat asumisturvallisuutta lisäävät (poistetaan: välttämättömät) muutostyöt kuten hälytyslaitteet, paloturvallisuuden lisääminen ja siihen liittyvät tekniset ratkaisut kuten liesivahdit ja siirrettävät, huoneistokohtaiset sammutuslaitteistot sekä piha-alueen turvallisuutta lisäävät ratkaisut.

2.

HE-luonnoksen sivulla 47 todetaan, että muun muassa sellaiset aikuisiällä aivovamman saaneet henkilöt, joilla on vastaavia kognitiivisia ongelmia kuin kehitysvammaisilla henkilöillä, eivät aina ole saaneet tarvitsemiaan palveluita. Edelleen todetaan, että myös autismin kirjoon kuuluvilla henkilöillä ja neuropsykiatrista oireyhtymistä kärsivillä henkilöillä on vaikeuksia saada tarvitsemiaan palveluita vammaispalveluita koskevien erityislakien perusteella. Koska näiden ihmisten asumisturvallisuus voi olla riippuvainen heidän vammaispalvelulain nojalla saamistaan palveluista, SPEK pitää hyvänä sitä, että neuropsykiatriset (NEPSY) -häiriöt on otettu konkreettisesti huomioon vammaispalvelulain valmistelussa ja hallituksen esityksessä.

3.

-

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Lakiesityksen 2 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan vammaispalvelulain soveltamisalalle ei kuuluisi ne, joiden toimintakyvyn heikentyminen johtuisi "pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta". Korkeaan ikään liittyvä toimintakyvyn heikkeneminen on hyvin vaikeaa määritellä ja voi johtaa eriarvoistumiseen kahdessa ulottuvuudessa. Toisaalta ei ole esitetty perusteita sille, miksi ikääntymisestä johtuva vammautuminen ylipäätään tulisi rajata vammaispalvelulain ulkopuolelle eriarvoistavalla tavalla. Toisaalta vaikeasti tulkittava soveltamisalan raja voi johtaa eriarvoistumiseen myös ikääntyneen väestön sisäisesti, vaikka olosuhteet olisivat identtiset.

Osa hyvinvointialueista voi päätyä tulkitsemaan kyseistä kohtaa tiukemmin, esimerkiksi säästöjen hakemiseksi, osa väljemmin. Mikäli vammaispalvelujen ja vanhuspalvelujen sisältö ei ole muun muassa turvallisuutta lisäävien palvelujen osalta identtinen (jolloin soveltamisalarajauksella ei ole tosiasiallista vaikutusta palveluiden ollessa samansisältöisiä sekä vammais- että vanhuspalveluiden välillä), ikääntyneen väestön pääsyä vammaispalveluiden piiriin ei tule esitetyllä tavalla rajata, vaan 2 §:n 2 momentin 4 kohta on poistettava.

2.

Lain 6 §:ssä mainituissa avun ja tuen tarpeisiin vastaavissa palveluissa on otettu huomioon mm. asumisen tuki ja esteettömyys, mutta ei arjen ja asumisen turvallisuutta. 6 §:n 1 momentin 5 kohtaa

tulisikin muuttaa siten, että hyvinvointialueen olisi järjestettävä vammaiselle henkilölle tukea esteettömään ja turvalliseen asumiseen.

3.

Lain 16 §:n 1 momenttiin tulisi lisätä, että vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada kohtuullinen tuki paitsi esteettömään, myös turvalliseen asumiseen. Käytännössä 1 momentti tulisi muuttaa muotoon "vammaisella henkilöllä on oikeus saada kohtuullinen tuki esteettömään ja turvalliseen asumiseen, jos hän tarvitsee sitä välttämättä voidakseen asua omassa kodissaan." Tällöin lakiesityksen perusteluissa todettu asumisen turvallisuus nousisi vahvemmin esiin ja sitä todennäköisemmin myös sovellettaisiin osana esteettömyyttä edistäviä tukimuotoja.

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Myös hengityshalvauspotilaiden toimintakyky voi olla palotilanteessa rajoittunut, jonka johdosta he saattavat välttämättä tarvita esimerkiksi huoneistokohtaisen siirrettävän sammutuslaitteiston palo- ja poistumisturvallisuuden varmistamiseksi.

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakiesityksen 2 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan vammaispalvelulain soveltamisalalle ei kuuluisi ne, joiden toimintakyvyn heikentyminen johtuisi "pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta". Korkeaan ikään liittyvä toimintakyvyn heikkeneminen on hyvin vaikeaa määritellä ja voi johtaa eriarvoistumiseen kahdessa ulottuvuudessa. Toisaalta ei ole esitetty perusteita sille, miksi ikääntymisestä johtuva vammautuminen ylipäättään tulisi rajata vammaispalvelulain ulkopuolelle eriarvoistavalla tavalla. Toisaalta vaikeasti tulkittava soveltamisalan raja voi johtaa eriarvoistumiseen myös ikääntyneen väestön sisäisesti, vaikka olosuhteet olisivat identtiset.

Osa hyvinvointialueista voi päätyä tulkitsemaan kyseistä kohtaa tiukemmin, esimerkiksi säästöjen hakemiseksi, osa väljemmin. Mikäli vammaispalvelujen ja vanhuspalvelujen sisältö ei ole muun muassa turvallisuutta lisäävien palvelujen osalta identtinen (jolloin soveltamisalarajauksella ei ole tosiasiallista vaikutusta palveluiden ollessa samansisältöisiä sekä vammais- että vanhuspalveluiden

välillä), ikääntyneen väestön pääsyä vammaispalveluiden piiriin ei tule esitetyllä tavalla rajata, vaan 2 §:n 2 momentin 4 kohta on poistettava.

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säätämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Luonnoksen 16 §:n 2 momentin mukaan esteettömän asumisen tuen palveluihin sisältyisivät asumisturvallisuutta lisäävät välttämättömät muutostyöt kuten hälytyslaitteet, paloturvallisuuden lisääminen ja piha-alueen turvallisuutta lisäävät ratkaisut. Näihin sisältyisi muun muassa esteiden poistaminen asunnon välittömästä lähiympäristöstä. Toimintakyvyn rajoitteet ovat merkittävä palokuolemariskin korottavasti vaikuttava tekijä. Siten muun muassa esteiden poistaminen asunnosta ja sen välittömästä lähiympäristöstä lisäävät asumisturvallisuutta parantamalla poistumisturvallisuutta. Vastaavasti vammaisen ihminen ei välttämättä kykene itsenäisesti huolehtimaan esimerkiksi palovaroittimen pariston vaihtamisesta, jolloin hän tarvitsee tukea kyseisen tavanomaisesti asukkaan vastuulle kuuluvan huoltotoimenpiteen toteuttamiseen.

Toisaalta heikentynyt toimintakyky vaikuttaa negatiivisesti poistumisturvallisuuteen toimintakykyalenneman syntymekanismista riippumatta. Siten on tärkeää, että laissa ei erotella tukeen oikeutettuja iän perusteella.

Erilaisten hälytyslaitteiden lisäksi muun muassa paloturvallisuuden varmistaminen voi edellyttää myös aktiivisia turvalaitteita. Erityisesti ne ihmiset, joiden toimintakyky ei riitä itsenäiseen poistumiseen palotilanteesta esimerkiksi liikuntarajoitteen vuoksi, ovat erityisessä vaarassa. Näiden ihmisten osalta heidän oikeutensa henkilökohtaiseen turvallisuuteen ei toteudu yhdenvertaisella tavalla. Siinä missä normaalin toimintakyvyn omaava ihminen kykenee poistumaan syttymistilasta palovaroittimen hälyttäessä, liikuntarajoitteinen ihminen ei välttämättä kykene itsenäiseen pelastautumiseen, vaan saattaa tarvita toisen ihmisen apua.

Tilanteissa, joissa vammaisen ihminen asuu omassa asunnossaan henkilökohtaisen tuen varassa ja tuki ei ole ympärivuorokautista, olisi tarpeen arvioida se, kykeneekö henkilö poistumaan itsenäisesti palon syttyessä ja huomioida esimerkiksi yöaikainen toimintakyky 16 §:n mukaisten palveluiden

myöntämisessä. Mikäli ihminen ei kykene itsenäiseen poistumiseen, mutta hän ei saa ympärivuorokautista tukea, tulisi poistumisturvallisuudesta huolehtia teknisin ratkaisuin.

Erilaisten paloturvallisuutta lisäävien laitteiden kustannushyötyjä on tutkittu pohjoismaissa (ks. Laine ym. 2021). Näissä tutkimuksissa on havaittu, tarveperusteisesti (riski/toimintakyky) kohdennetut huoneistokohtaiset sammutuslaitteistot ovat kustannustehokkaita. Näitä onkin asennettu hyvällä menestyksellä esimerkiksi Pirkanmaalla. Näitä voidaan tarvittaessa myös siirtää asuntojen välillä, ja niillä voidaan parantaa paloturvallisuutta tilanteessa, jossa ihminen ei ole ympärivuorokautisen tuen piirissä, eikä hänen toimintakykynsä riitä itsenäiseen poistumiseen.

Vastaavasti tietyt kognitiiviset haasteet, joita voi liittyä esimerkiksi kehitysvammoihin, voivat lisätä tulipalon syttymisen vaaraa. Kodeissa erityisesti liesi on tyypillinen palon syttymissy. Lieteen liittyvä paloriski kasvaa erehdyksen ja unohdusten todennäköisyyden lisääntymisen myötä. Liesivahdin asentaminen on kohtuullisen edullinen ratkaisu (noin muutama sata euroa), mutta aktiivisena paloturvallisuuteen se voi merkittävästi parantaa asumisturvallisuutta. Liesivahti havaitsee alkavan liesipalon ja katkaisee liedeltä sähköt, yleensä onnistuneesti ennen palon syttymistä.

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö esittää, että lain 16 §:n 2 momentin yksityiskohtaisiin perusteluihin lisätään tarkennus:

Lisäksi kyseeseen tulisivat asumisturvallisuutta lisäävät muutostyöt kuten hälytyslaitteet, paloturvallisuuden lisääminen ja siihen liittyvät tekniset ratkaisut kuten liesivahdit ja siirrettävät, huoneistokohtaiset sammutuslaitteistot sekä piha-alueen turvallisuutta lisäävät ratkaisut.

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Liikkumisen tuen toteuttamistavat näyttäytyvät jokseenkin erilaisina vammaispalvelujen ja vanhuspalvelujen välillä. Erilaiset toteutustavat (epäyhdenvertaisuus) tulisi perustella perusoikeuksien kannalta hyväksyttävin syin. Liikkumisen tavalla on vaikutusta liikkumisen turvallisuuteen.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

-

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Taloudellisen tuen palveluihin tulisi sisältyä myös ne tilanteet, joissa henkilö haluaa oma-aloitteisesti parantaa asumisensa turvallisuutta, mutta joihin hän ei esimerkiksi toimintakykyaan lievän asteen takia ole oikeutettu 16 §:n ja 17 §:n nojalla. Tällaisia teknisiä ratkaisuja, joiden välttämättömyys on vaikeampi arvioida, tulisi kuitenkin korvata 25 §:n perusteella jo siitä syystä, että esimerkiksi liesivahdit ovat yhteiskuntataloudellisesti kannattavia riskiryhmille, kuten vammaisille – kokonaisuudessaan säästetään enemmän (toteutumatta jääneiden vahinkojen kautta), kun ne asennetaan ajoissa, verrattuna tilanteeseen, jossa ne jätetään asentamatta. Siten 25 §:ssä yksityiskohtaisissa perusteluissa tulisi todeta, että välineellä tarkoitettaisiin pykälässä laajasti erilaisia päivittäisissä toimissa, liikkumisessa, vuorovaikutuksessa, asumisturvallisuuden edistämisessä sekä vapaa-ajan toiminnoissa tarvittavia välineitä, koneita ja laitteita.

Tulisi myös harkita tarjottavaksi valmis vaihtoehto tilanteissa, jossa hyvinvointialue voi korvata osan kustannuksista, mutta henkilö ei pysty itse kustantamaan omavastuuosuutta. Tällöin loppuosa voitaisiin tarvittaessa kattaa toimeentulotuesta.

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Kehitysvammalain mukaisissa, perusoikeuksien rajoittamista koskevissa päätöksissä tulisi olla aina välttämätöntä arvioida rajoituksen vaikutus palo- ja poistumisturvallisuuteen. Tällä hetkellä erityisesti kehitysvammaisten erityishuollon ulkopuolella on käytössä rajoitustoimenpiteitä, joille ei ole eksplisiittistä tukea lainsäädännössä, jolloin rajoitustoimenpiteiden vaikutus poistumisturvallisuuteen voi jäädä arvioimatta. Silti myös kehitysvammaisten palveluissa rajoitustoimenpiteiden vaikutus poistumisturvallisuuteen tulisi aina arvioida, myös niissä tilanteissa, joissa on kyse lyhytkestoisesta poistumisen estämisestä (kehitysvammalaki 42 n § 3 momentti).

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

-

Mikäli vastasit Ei, miten säätäisit maksun perusteista?

-

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Katso vastauksemme kohtaan "parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta". Lakiesitys sisältää yhdenvertaisuuden kannalta olennaisia, eriarvoistavia elementtejä, joita ei täysin ole tunnistettu ja jonka johdosta sitä ei tulisi nyky muodossaan viedä eteenpäin.

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Tässä lausunnossa käytetyt lähteet

Andersson, Petra & Johansson, Nils & Strömgren, Michael (2015). Characteristics of fatal residential fires in Sweden. SP Technical Research Institute of Sweden.

Haikonen, Kari & Kokki, Esa (2020). Liekkivammojen ja palokuolemien epidemiologiaa Suomessa. Teoksessa: Alisa Puustinen (toim.) Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2020. Pelastusopiston julkaisu D-sarja: Muut 2/2020. https://www.pelastusopisto.fi/wp-content/uploads/Pelastus-ja-turvallisuustutkimuksen-vuosikirja-2020_final.pdf.

Kokki, Esa (2011). Palokuolemat ja ihmisen pelastamiset tulipaloissa 2007–2010. Pelastusopisto. Pelastusopiston julkaisu, B-sarja: Tutkimusraportit 3/2011. http://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_B/B3_2011.pdf.

Kokki, Esa (2014). Palokuolemat vähentyneet. Suomen palokuolematilastot 2007–2011. Pelastusopisto. Pelastusopiston julkaisu, B-sarja: Tutkimusraportit 2/2014. https://www.pelastusopisto.fi/wp-content/uploads/2016/12/52749_B2_2014.pdf.

Korpilahti, Ulla & Koivula, Riitta & Doupi, Persephone & Jaakoaho, Veera & Lillsunde, Pirjo (toim.) (2020). Turvallisuutta kaiken ikää – Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma vuosille 2021–2030 ja selvitys tapaturmien kustannuksista. Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162537>.

Laine, Tuomas & Telaranta, Kari & Lehto, Lauri & Leino, Ilpo & Pouta Jari (2021). Vuokratilojen turvallisuuden parantaminen teknisin ratkaisuin. Vaihtoehtojen kustannushyödyt. SPEK Tutkii 24. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö & Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA. https://issuu.com/spek_ry/docs/spek_tutkii_24

Ojala, Tarja (2020). Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden liikkumisen rajoittaminen - asumisturvallisuuden ja poistumisturvallisuuden ristiriita hoivapalveluissa. Teoksessa: Puustinen, Alisa 2020 (toim.). Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2020, s. 107–126. Pelastusopiston julkaisu, D-sarja 2/2020. Pelastusopisto, Kuopio. https://www.pelastusopisto.fi/wp-content/uploads/Pelastus-ja-turvallisuustutkimuksen-vuosikirja-2020_final.pdf.

Ojala, Tarja (2021). Turvatekniikka ja liesipalojen ehkäisy. Teoksessa: Puustinen, Alisa 2021 (toim.). Pelastus- ja turvallisuustutkimuksen vuosikirja 2021, s. 8–27. Pelastusopiston julkaisu, D-sarja: Muut julkaisut 1/2021. Pelastusopisto, Kuopio. http://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_D/D1_2021.pdf.

Runefors, Marcus & Frantzich, Håkan (2017). Nyttöanalys av spisvakt och portabelt sprinklersystem vid bostadsbränder. Rapport 3210. Lund University, Department of Fire Safety Engineering.

Leino Ilpo
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK